

»VENETIAN KAUPPIAS» TAMPEREEN
TYÖVÄEN TEATTERISSA.

Kosti Elon 35-vuotisjuhlassa esitettiin eilen ensi kerran Shakespearen huvinäytelmä „Venetian kauppias”, joka sai osakseen suuremman vastaanoton. — Ylimmäinen kuva on 16. kuvaelmasta, oikeuskohtaus Venetiassa. Vasemmalla Kosti Elo Shylockina ja oikealla Oili Jaatinen ja Elna Hellman. — Esityksen lähempi arviointi lehtemme sisäsivulla.

Kosti Elon taiteen riemujuhla.

Sellaiseksi muodostui eilinen Tampereen Työväen Teatterin ensi-ilta: „Venetian-kauppias”.

Täpötäysi katsomo, näyttämö tulvillaan kukkia ja laakereita.

Eilinen ilta Tampereen Työväen Teatterissa muodostui mukanaolleelle koskaan mielestä häipymättömäksi elämykseksi, samoin kuin se kaupunkimme teatteri- ja sivistyselämässä muodostui merkkitapaukseksi. William Shakespearen „Venetian kauppiaan” herkkään ja sytyttävään romantiikkaan liittyi riemukasta juhlatunnelmaa teatterin mainehikkaan johtajan nerokkaan taiteilijan Kosti Elon 35-vuotistaiteilijajuhlan johdosta.

Heti siitä hetkestä, kun juhlija Shylockina astui näyttämölle, alkoi innostunut, lämmin ja sydämellinen suosionosoitusten sarja, jota yhä kasvavassa laajuudessa jatkui pitkin iltaa. Näyttämö oli tulvillaan kukkia ja laakereita, joihin esiintyjä itse lopulta peittyi ja persoonalliset sydämelliset onnentoivotukset taiteilijatovereilta, ystäviltä ja tuttavilta löysivät katsojassakin lämpimän vastakaibun. Onnitteluja laakereihin ja kukkiin oli tullut m.m. huomattavimmilta näyttämöillemme ja niitten näyttelijäkunnilta

y.m. — Lopuksi teatterin henkilökunta kantoi juhlijaa näyttämöllä tuolissa yleisön riemuitessa ja juhlija kiitti liikutettuna.

I.

„The merchant of Venice”, jonka kirjallisuushistorioitsijat lukevat kuuluvaksi näytelmän suurmestarin romanttisiin huvinäytelmiin, sellaisiin kuin „Loppiaisaatto” ja „Miten haluatte”, on kirjoitettu eräänlaisen murroskauden vallitessa runoilijan sielunelämässä. Se on syntynyt (n. 1598) aikana, jona runoilijaelämän perspek-

tiivi synkistyy, mistä synkistymisestä myöhemmin ovat seurauksena m.m. „Hamlet” ja „Machbet”, elämäntuskantummat tragediat. Rakkauselämän katkerat pettymykset ja valtiollisyhteiskunnallinen mietiskely lienevät antaneet osansa sijan valmistamiseksi pessimismille kirjailijan sielunelämässä. —

Vaikka „Venetian kauppias” sittenkin kokonaisolemukseltaan kuuluu Shakespearen tuotannon valoisaan kauteen, alkavat jo tässä näytelmässä hiljaa lähestyvän synkkyuden varjojen leikittelyt. Nämä varjot näkyvät varsinkin näytelmän kahdessa päähenkilössä, ylhäisessä ja jaloluontoisessa kauppias Antoniassa ja näytelmän tosiasiallisessa keskushenkilössä juutalaisessa koronkiskuri Shylockissa. Jo näytelmän ensi sanat todistavat Antonion sielunelämän olevan kaikkea muuta kuin optimistin.

„En totta tiedä, mistä tämä synkkyys. Mua vaivaa se: myös teitä, kuten kuulen.

Vaan kuinka löysin, käsitin ja sain sen, mit ainett' on se ja mist' on sen synty, sit' en mä tiedä...”

Eikä tämä raskasmielisyys näytä olevan vain hetkellistä ja ohimenevää, se on Antoniolle ominaista. Antonion hahmossa on runoilijan otaksuttu kuvailleen itseään ja hänen „maailmantuskansa” kuvastaa hänen sisäistä minäänsä niihin aikoihin. —

Shylock-hahmoa, joka on yksi maailmankirjallisuuden kaikkein merkellisimmistä ja elinvoimaisimmista luomuksista, on selitetty varsin toisistaan poikkeavilla tavoilla. On sanottu, että kirjailija tässä ainoassa juutalaisluomassaan on halunnut julkituoda syvän inhonsa ja halveksumisen juutalaista rotua kohtaan, eikä ainoastaan omaa halveksumistaan, vaan yleensä sen ristiriidan, joka vallitsee kristillisen maailman ja juutalaisen maailman välillä ja jonka alkujuuret ovat löydettävissä uuden testamentin tapahtumista. Toisen käsityk-

sen mukaan on kirjailija yksinkertaisesti vain halunnut antaa verevän kuvan tavallisesta juutalaistyyppistä rahanhimoiseen ja julmuriluonteiseen. Shylock on koko olemukseltaan täysiverinen juutalainen. Juutalaisuus huo-kuu hänen käytöksestään ja vanhatestamentillisesta puhetavastaan. Jonkinverran tästä selityksestä poikkeavan Shylock-analyysin on tehnyt Georg Brandes väittäessään, ettei häntä ole pidettävä juutalaisuuden henkilöitymänä sellaisenaan, vaan vuosisatojen kärsimysten ja vainon aiheuttamana juutalaisuuden alennustilan symbolina. Voimakkaalla ja

kieltämättä suuressa määrässä myöskin myötätuntoisella kuvauksellaan on Shakespeare tahtonut kiinnittää huomiota tuohon alennustilaan ja sen syihin: juutalaisia kohtaan harjoitettuun sortoon. Edelleen on tahdottu nähdä Shylockissa vain vääryyttä kärsivän ihmisryhmän edustaja, jonka julmuus on vain alaspainetun ja maahanpoljetun, ihmisarvoa vailta olevan kansan sydämessä syntyneen vihan funktio. Shylockin persoonassa olisi kirjailija tämän käsityksen mukaan lausunut vastalauseen ihmisarvon lokaan tullaamista vastaan yleensä. Ihmisarvoaan puolustaa Shylock erittäin voimakkaasti kolmannen näytöksen ensimmäisessä kohtauksessa.

Mikä näistä Shylock-analyseista on osuvimmin nähnyt runoilijan sieluun näytelmän syntymähetkinä, on vielä ratkaisematon asia. Jonkinverran tukea saa niille kaikillekin Shylockin olemuksesta. Kuitenkin kaikitenkin: Eiköhän liene sittenkin niin, että kirjailija on yksinkertaisesti halunnut kuvata vain onnetonta ihmistä, jonka pääasiallisimpana tuntomerkinä on halu kostaa kärsimänsä vääryydet. Kostonhalua ei esiinny vain juutalaisten keskuudessa, vaan on se yleisinhimillinen ominaisuus. Johdonmukaisesti loppuunkehitetyn kostonhalun seuraukset on näytelmässä asetettu nähtäväksi tavalla, joka ei kaipaa selityksiä. Kun Shylock lopulta sortuu omaan vihaansa, näemme kirjailijan esittävän tässä periaatteen, joka m.m. on esitetty miekkaan tarttumista ja siihen hukkumista-tehostavassa lauseparressa. Näinollen Shylock-hahmo saa yleisinhimillisiä kauaskantavia mittasuhteita. — Huolimatta siitä, että hän on luonnottoman julma, on hänen julmuutensa syy otettava huomioon häntä siveellisesti arvioitaessa.

Muut näytelmän henkilöt ovat täydellisesti aurinkoisia luonteita, eikä heidän kuvaukseensa ole tullut annostakaan siitä melankoliasta, joka värittää Antonion muuten niin jaloa olemusta ja Shylockin pohjaltaan traagillista henkilöluomusta. —

Näytelmän aiheen on runoilija saanut muutamasta novellista Ser Giovanni Fiorentinon kokoelmassa „Il Pecorone”, luoden sen kuitenkin kokonaan uudelleen. Juonen pohjana on velka, johon venetsialainen kauppias Antonio joutuu hyvän ystävänsä Bassanion vuoksi. Kun Antonio luulee menettäneensä kaiken omaisuutensa, eikä voi maksaa velkaansa koronkiskuri-juutalaiselle, vaatii viimeksimainittu sopimuksen mukaisesti nautan lihaa kauppiaan ruumiista. Ollaan jo oikeuden edessä, kun Portia „nuori ja rikas neiti” kekseliäällä asianajotempullaan saa kaiken jälleen kääntymään hyväksi. Shylock menettää omaisuutensa ja on pakoitettu kään-

tymään kristityksi. Tämän pääjuonen yhteyteen on kiedottu kokonaista kolme lemmenarinaa. Ne luovat näytelmään romantiikan hohdetta, joka varsinkin viimeisessä näytöksessä, jossa Shylock ei enää esiinny, muuttuu lyyrillisen herkäksi tunnelmoimiseksi,

joka on sukua „Romeon ja Julian” lemmeleikille. Varjoista ei siis näytelmän lopussa näy jälkeäkään, aurinko paistaa täydeltä terältä, optimismi voittaa vielä kerran runoilijan sydämessä...

Näytelmä ei kokoonpanoltaan ole mestarin parhaimpia. Velkajutun kieltominen monipuoliseen „lemmentouhuun” ei ole tapahtunut aukottomasti ja n.s. lipashomma vaikuttaa vain asiaankuulumattomalta „teatteripeliltä”. Shakespearelle kylläkin hyvin ominaiselta.

II.

Tampereen Työväen Teatteri oli eilisiltäisessä esityksessään nähdäkseni etupäässä halunnut alleviivata näytelmän aurinkoista romantiikkaa, mitenkään unohtamatta niitä ilkeitten, mutta inhimillisten intohimojen pohjavoimia, jotka Shylockin hahmossa tuovat kirpeyttä tuohon romantiikkaan. Vauhdikas replikointi ja liikehtiminen, eloisat ja värikkäät joukkokohtaukset, näyttämölleasetus ja musiikki yhdessä aikaansaivat valoisaa, jopa riemullisen värikyksen. Esitys rakensi siis runoilijan tosiasiallisen näkemyksen pohjalle, tehostaen ilon ja nuoruuden optimismin voittoa.

Kun näytelmän painavuus lepää kokonaan Shylockin varassa, riippuu tietenkin kokonaan tämän osan esityksestä, tehdäänkö siitä vain lyyrillinen lemmennäytelmä, vai näytelmä, jossa suurilla kohtalonvoimillakin on sanansa sanottavana. Kosti Elo näytti eileniltäisellä Shylock-tulkinnallaan jälleen meille, miten suuremmoisesti hänessä louvaan teatterinjohtajakykyyn yhtyy luovana esittävän taiteilijan kyky. Teorioita siitä, miten Shylock on tulkittava, on runsaasti, mutta Elon tulkinnassa näyttivät teoriat häipyvän. Hänen Shylockinsa ei ollut täydellinen ihmispeto, juutalaiskoira, niinkuin hänet monet ovat kuvanneet, mutta nähdäkseni ei hän tehnyt hänestä täysin traagillistakaan, niinkuin esim. Manzius. Elon Shylockissa oli kumpiakin näistä, mutta kuitenkin vain siinä määrässä, että sekä julmuus että traagillisuus muuttuvat syvästi inhimilliseksi ominaisuuksiksi. Elon taide eli eilen jälleen riemuvoittoa. Näyttämöllä liikkui ihminen, vihassaan pohjaton ja leppymätön, mutta syvästi kärsivä ja onneton. Hän oli kuin meidän veljemme, joka sanomattoman kaukaa ojentaa käsiään. —

Sellaista kuin Elon Shylock saa aikaan vain suuri taide. Esityksen yksityiskohdista ansaitsevat mielestäni erikoista mainintaa kolmannen näytöksen kohtaus Tubal-juutalaisen kanssa, jossa Elon psykologinen tulkinta nousi täydelliseen mestariuteen sekä oikeuden istunnon loppukohtaus, jossa Shylock-tragiikka suorastaan raatelee uhriaan.

Kosti Elon Shylockin rinnalla jäivät ainakin eilen illalla toiset osat enemmän tai vähemmän varjoon, mihin osittain ehkä vaikutti esityksen juhlaleima. Antonion osaa ei Uno

Wikström jaksanut värittää eikä elävöittää huomattavammin. Tämän jalon ja ylevän ihmisen syvä ja herkkä luonne jäi nyt kylmähkön ja kal-seahkon piirroksen varaan, muodostumatta Shylockin vastakohdaksi, mikä hän runoilijan mielikuvituksessa on ollut. Portia, joka näytelmässä edustaa hyvyyden ja kauneuden ikinuorta, viehkeää personoitumaa ei myöskään Oili Jaatisen esittämänä saanut sykehdyttävää ja lämmittävää elämää. Viileässä viivapuhtaudessaan esitystä kokonaisuudessaan on pidettävä hyvänä saavutuksena. Lukuisista naisosien esittäjistä mainittakoon Elna Hellmanin Nerissa, joka todisti jälleen, miten monenlaisista tehtävistä tämä näyttelijätär kykenee kunnialla suoriutumaan. Vappu Elo n Jessika oli viehkeä ja miellyttävä juutalaistyttö. Kaarlo Kydön Bassaniota vaivasi sama värittömyys kuin useimpien miesosien esitystä. Karakteristisia piirteitä on kirjailija jonkinverran itsekullekin heistä antanut, vaikkakaan ne eivät ole erittäin näkyvästi vedettyjä. Väinö Luutosen Lancelotissa oli kyllä onnistuneita kohtia, mutta kokonaisuudessaan ei tämäkään osa saanut verevämpää sisältöä. — Huolimatta näistä heikkouksista, joihin illan suuri tapaus luo lieventävää valaistusta, oli teatterin esitys kokonaisuutena tämän taidelaitoksen korkeata tasoa täydellisesti vastaava.

Suuren ja elävän taiteen hengetär vieraili jälleen eilen Tampereen Työväen Teatterin näyttämöllä.

O. U. J:nen.

Kosti Elo Shylockina.

Työväen Teatteri: „Venetsian kauppias”.

Työväen Teatterissa esitetään tänään kolmatta kertaa teatterin tännäsyksyistä klassillista uutuutta, „Venetsian kauppiasta”, jonka Shylockina Kosti Elo äsken vietti 35-vuotistaiteilijajuhlaansa. Harvoin onkaan 35-vuotista työtä voitu juhlaa niin tulevaisuuteen katsovasti kuin nyt: juhlijän luomisvoima tuntuu edelleen olevan eh-

tymätön, ja häneltä saattaa siis jatkuvasti odottaa suursaavutuksia molemmilla aloillaan, sekä ohjaajana että näyttelijänä. Tampereen Työväen Teatteri saa olla ylpeä ja onnellinen tällaisesta johtajakyvystä, jonka jatkuva toiminta on perusedellytyksenä myöskin teatterin jatkuvalla menestykselle.

Tässä suhteessa on „Venetsian kauppias” hyvin sitova todiste, samalla kuin se on mitä sopivin näyte *Kosti Elo* työtavasta ohjaajana. Esityksessä on takana kunnioitettava määrä tarmokasta ja määrätietoista työtä, omien ja muitten voimien äärimmilleen ponnistamista, suurta taiteellista hartautta ja rakkautta tehtävää kohtaan. Kosti Elo voimakas johto tuntui läpi koko esityksen: sen turvin kykenivät monet amatöörinäyttelijätkin sulautumaan yhteissävyyn täysin uskottavalla tavalla, mutta toisaalta ei myöskään mitään yksityissuoritusta päästetty nousemaan muita pidemmäksi. Ehkäpä ei tässä Shakespearen iloisen kauden huvinäytelmässä tavattu aivan oikeata renessanssinrehevää sävyä, mutta se korvattiin välittömän iloisella reippaudella, jonka eräänä tarkoituksena — jossa kieltämättä myös onnistuttiin — oli tehdä näytelmä läheiseksi teatterin omalle katsomolle, joka siinä tapasi paljon samaa, mikä on tehnyt teatterin monet operetit sille niin rakkaiksi. Shakespearen esittäminen, vaikkapa se tapahtuisikin keveimmässä merkeissä, merkitsee joka tapauksessa tamperelaiselle teatterille vaikeata koetusta, eikä Työväen Teatterille tällä kertaa annettavaa tunnustusta pidä väheksyä: „Venetsian kauppias” on kokonaissävyltäänkin huomattava ja chyt saavutus.

Sanoimme äsken, että kukaan esiintyjistä ei noussut muita korkeammalle. Epäilemättä oli myös *Kosti Elo* itse kunnioitettavalla itsehillinnällä soveltanut oman Shylockinsa esityksen yleissävyyn, mutta siitä huolimatta kohosi se omalla sisäisellä voimallaan suureksi, erilliseksi suoritukseksi. Shylockissa oli runsain mitoin sitä todellista syvää värikylläisyyttä, jota kaipasi muitten helakoiden, mutta ohuempien värien takaa, se oli syvästi inhimillinen luomus, jossa koomillinen ja traagillinen mestarillisella tavalla yhtyivät. Kosti Elo osoitti nyt suverenista keinojensa hallitsemista ja hilitsemistä, ja antamatta suurille purkauksilleen mitään raisua muotoa saattoi hän meidät vakuutetuksi niitten sisäisestä voimasta. Äänellisesti oli Shylock ehkä kaikkein vaikuttavin: allekirjoittaneelle on jäänyt mieleen ennenkaikkea valitushuuto „rahani — tyttäreni” — kulissien takaa.

Shylockin osan voimakas suoritus olisi vaatinut enemmän omakohtaista sisäistä ryhtiä myös muilta miehiltä esiintyjiltä. *Uno Wikströmin* Antoniossa yhtä vähän kuin *Kaarlo Kydön* Bassaniassa ei ollut vastaavaa henkilökohtaista panosta, ja epäilemättä juuri tämän takia näytelmän sisäinen ristiiriita — kristityt-juutalaiset — menetti osan ilmaisuun, kun sen kantaminen jäi yksinomaan Shylockin tehtäväksi. Eräissä lyyrillisissä kohdissa oli Kytö sensijaan edukseen, samaten kuin hänen Portiansa — *Oili Jaatinen* — joka tavallaan jopa yllättikin: näyttelijättären rekisteri ei tosin ole laaja, mutta muutama elävä kohtaus jäi sit-

tenkin hyvin mieleen, kuten sisäntulo miehenpuvussa j.n.e.

Näytelmän pursuavaan rehevyyteen päästiin sensijaan paremmin muuttamassa pikkuosassa. *Vappu Elo* Jessicassa oli etenkin alussa todellista verevyyttä, joka edusti uutta piirrettä hänen tosin temperamentisessä, mutta hiukan värittömmässä olemuksessaan, ja vaikkapa ote ei kestänyt loppuun asti, saattoi kuitenkin todeta Jessican uudeksi ilahduttavaksi todisteeksi nuoren näyttelijättären kehitysmahdollisuuksista. Paljon väriä oli myös *Elna Hellmanin* Nerissassa ja *Väinö Luutosen* Lancelot Gobbossa — viimeainnitu ehkäpä kaikkein lähinnä vastasi näytelmän henkeä. *Kusti Salan* sokeakko on myös tässä yhteydessä mainittava suoritus.

Jussi Karin dekoratiot kuuluvat kauneimpiin, mitä hän on tehnyt; ne antoivatkin erinomaisen taustan näytelmän parillekymmenelle kuvaelmalle.

ratkaisten samalla vaikeat muutokset taidokkaasti.

Työväen Teatterin „Venetsian kauppias” ansaitsee epäilemättä kaiken huomion. Kosti Elo kohottaa Shylockillaan esityksen suuren taiteen tasolle, ja hänen voimakkaan ohjauksensa tukemana edustaa esitys kokonaisuutena harrasta ja kunnioitettavaa teatterityötä.

H—m.

Tampereen työväestö osaa juhla näyttämötaiteilijoitaan. Kuinka monennessa teatterijuhlissa siellä lienen ollutkin, aina on tunnelma ollut korkealla. Niistä juhlista hämäläisyys on kaukana,

juhlittakoonpa sitten teatterin muistopäivää tahi yksityistä taiteilijaa. Kukkia tulvii yli partaan, lahjoja samoin, ja yleisö on mitä vastaanottavinta, se tuhlaa suosiotaan väliverhon ylhäällä ollessakin. Hyvin moni taiteilija on näytellyt itsensä Tampereen työväen sydämeen, teatterissa on monta yleisön suosikkia.

Kosti Elo n asema on luonnollisesti erikoinen. Hän on johtanut Tampereen Työväen Teatteria joukon toistakymmentä vuotta. Hän on ollut tämän teatterin uudestiluoja, ja hän on kasvattanut kokonaisen polven näyttelijöitä, joista toiset yhä edelleenkin työskentelevät samassa laitoksessa, toiset taas ovat hajautuneet muille näyttämöille, useat ohjaajiksi. Kosti Elo on välttämättömyyden aiheuttaman kevyen ohjelman rinnalla viljellyt myös suurta ohjelmistoa. Hän on aikanaan ensimmäisenä meidän maassamme kokeillut ekspressionismilla, uskaliaasti ja voittoa ja hän on myöskin tämän tästä, suunnilleen joka vuosi, vienyt taiteelliseen voittoon jonkin Shakespearen näytelmän.

Ei siis ole mikään ihme, että hänen juhliessaan pitkää päivätyötään — 35 vuotta — teatteri oli pakaten täynnä ja yleisön ihaileva kiittolisuus rajaton. Laakereita pää ja kädet täyteen, kukkia ja muistolahjoja tulvimalla, lopussa näyttelijäin järjestämä kultatuoli ja yleisön eläköön-huudot.

*

Juhliva teatterimies oli viehätynyt ottamaan merkkipäivänsä juhlanäytännöksi Shakespearen „Venetsian kauppiasta”, jossa hän ist esitti Shylockin, juutalaisen. Muutamit kirjallisuushis-